

Jon Coosen en
Kees Storm*)

Veiligheid, toegankelijkheid en natuurlijkheid van het Schelde-estuarium; nu en in de toekomst

Na jarenlange slepende onderhandelingen hebben Nederland en Vlaanderen in januari 1995 een verdrag ondertekend inzake de verruiming van de vaarweg in de Westerschelde. Met dit wapenfeit werd tevens de start van twee projecten ingeluid: het Natuurcompensatieprogramma Westerschelde en de Lange-termijnvisie Schelde-estuarium (LTVS). Deze twee projecten, het onderwerp van dit artikel, zullen de komende jaren ten aanzien van inrichting en beleid hun sporen achterlaten in de Westerschelde. Het Natuurcompensatieprogramma is een inrichtingsproject met het doel om natuurwaarden die als gevolg van de verruimingswerken verloren gaan te compenseren. In en rond de Westerschelde zal geïnvesteerd worden in natuur; nieuwe gebieden worden ontwikkeld of bestaande natuur wordt opgewaard. De LTVS is een visietraject, zoals dat in modern jargon heet. Tijdens de voorbereiding van het verdrag groeide het besef dat het gebruik en de inrichting van het Schelde-estuarium in de toekomst gebaseerd zal moeten zijn op een gezamenlijke Nederlands-Vlaamse toekomstvisie. In 1998 is daartoe het LTVS-project van start gegaan.

Het Natuurcompensatieprogramma Westerschelde

Begin jaren zeventig is de vaarweg van de Westerschelde met enkele meters verdiept. Aan de hand van monitoring en onderzoek zijn effecten op waterbeweging en morfologie aangetoond. Het aantonen van ecologische effecten blijkt daarentegen heel lastig te zijn (Vroon *et al.*, 1997). Mede op basis van deze inzichten is zo goed mogelijk voorspeld wat de gevolgen zouden zijn van de verruiming van de vaarweg eind jaren negentig (RWS Zeeland, RIKZ, 1996). Deze voorspelling was echter dermate kwalitatief dat de Commissie Westerschelde, door de regering aangesteld om een advies te formuleren, heeft besloten deze informatie niet te gebruiken voor de natuurcompensatie. Zij is allereerst uitgegaan van de financiële toezeggingen van de Vlaamse en Nederlandse overheden (respectievelijk Mf 44 en Mf 22) en heeft binnen die randvoorwaarde gezocht naar een mix aan projecten met een zo optimaal mogelijk natuurrendement (Commissie Westerschelde, 1997). Omdat de mogelijkheden voor natuurcompensatie in de Westerschelde zelf beperkt bleken, zijn ook binnendijkse projecten toegevoegd. Het advies van de commissie is vrijwel een op een overeenkomen in een bestuursovereenkomst, die in februari 1998 door een groot aan-

tal bestuurders is ondertekend. Hierin zijn de uitvoering van de projecten geregeld, de criteria waaraan deze moeten voldoen, de organisatie en de middelen. Rijkswaterstaat Zeeland is verantwoordelijk voor de realisatie van de buitendijkse projecten en de Provincie Zeeland trekt de binnendijkse projecten. Het project zal uiterlijk eind 2007 worden afgerond.

Voortgang natuurcompensatieprojecten

Nu, twee jaar na de ondertekening, lopen de binnendijkse projecten voorspoedig. Er zijn verschillende gebieden begrensd en er is nieuwe natuur ingericht voor kluten en tureluurs. De uitvoering van de buitendijkse projecten heeft een moeizame start gekend, maar anno 2000 zit de vaart er inmiddels goed in. Samen met de Provincie Zeeland, waterschap, gemeenten en natuurbeheerders worden varianten gewogen en worden inrichtingsplannen opgesteld.

Bij het opstellen van inrichtingsplannen wordt een aantal dilemma's ervaren:

1. waarom is de ene natuur belangrijker dan de andere en
2. wat weegt zwaarder: het vasthouden aan gebieden met hoge natuurwaarden of prevaleert toch de natuurlijke dynamiek van de Westerschelde?

Beide dilemma's komen tot uiting in de keuzes die worden gemaakt voor de bescherming Zuidgors, een van de vijf compensatieprojecten.

Bescherming Zuidgors

Het Zuidgors is een zoutwaterschor van nu zo'n 55 ha groot, dat al zo'n 20 jaar door erosie kleiner wordt. Het doel van het project is om het areaal schorren hier te behouden of zo mogelijk uit te breiden. Het klinkt tegenstrijdig, maar om dit doel

te bereiken zullen we waarschijnlijk¹⁾ kiezen voor een oplossing waarbij het Zuidgors blijft eroderen en over 50 jaar waarschijnlijk zelfs helemaal weg zal zijn. Dit verlies is te accepteren omdat direct aangrenzend de ontwikkeling van een 200 ha groot slik en schor wordt bevorderd. Dit doen we met een ca. 2 km lange leidam die luwtegebied voor zowel stroming als golven zal creëren (figuur 1). Hiermee kiezen we voor meer schor en slibrijk slik ten koste van meer zandig slik. Het pioniers-schor dat hier ontstaat zal in een kleine eeuw oplopen tot een hoog oud schor, vergelijkbaar met Zuidgors. Op de plek waar het Zuidgors is verdwenen kan in de toekomst, als de geul zich van de dijk af keert, weer opnieuw een slik en schor ontstaan. Op deze manier is toch een deel van de dynamiek in vorm van afbraak en opbouw behouden. In onze ogen hier de beste balans tussen behoud van schor en behoud van natuurlijkheid.

Langetermijnvisie voor het Schelde estuarium

De start

Het initiatief voor het opstellen van een Langetermijnvisie (LTVS) voor het gehele Schelde-estuarium is in 1998 genomen door de minister van Verkeer en Waterstaat en is verwoord in de vierde nota waterhuishouding (NW4). Het gezamenlijk met Vlaanderen opstellen van de LTVS heeft als uiteindelijke doel een groter onderling begrip en vertrouwen en vanuit die basis het vaststellen van een grondslag voor de invulling van beleid en beheer van het Schelde estuarium. Het vertrekpunt voor de visievorming is: "het ontwikkelen van een gezond en multifunctioneel estuarien watersysteem dat op duurzame wijze gebruikt wordt voor menselijke behoeften".

In de projectorganisatie zijn Rijkswaterstaat Zeeland en Administratie Waterwegen en Zeewezen, afdeling Maritieme Schelde vertegenwoordigd, als respectievelijk Nederlandse en Vlaamse opdrachtgever. Daarnaast zijn ook betrokken: de provincie Zeeland, de Nederlandse ministeries van Economische Zaken (EZ), Volksgezondheid, Ruimtelijke Ordening en Milieu (VROM) en Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (LNV) en de Vlaamse Administratie voor Milieu, Natuurbehoud en Leefmilieu (AMINAL), evenals het Vlaams Integraal Wateroverleg Comité (VIWC). De Langetermijnvisie wordt in

januari 2001 aangeboden aan de Technische Schelde Commissie (TSC), waarin beide landen al jaren met elkaar overleggen over voornamelijk scheepvaarttechnische zaken. Het Bestuurlijk Overleg Westerschelde (BOWS) en het VIWC brengen advies uit over de LTV aan de regering van Nederland respectievelijk Vlaanderen. Nederland heeft daarbij nadrukkelijk aangegeven dat verdere verdieping van de Westerschelde pas bespreekbaar is nadat de LTV voor het Schelde-estuarium is ontwikkeld.

Waar gaat het om?

Centraal in de aanpak staan drie gezichtspunten ofwel drie hoofdfuncties van het estuarium:

- **Natuurlijkheid:** een productief, estuarien watersysteem, met bijbehorende biodiversiteit;
- **Veiligheid:** goed waterbeheer binnen veilige waterkeringen;
- **Toegankelijkheid:** een voldoende ruime vaarweg voor veilige en vlotte scheepvaart.

Voor elk van deze drie functies worden deelvisies ontwikkeld, die de basis vor-

men voor de Langetermijnvisie. Er moet dan wel sprake zijn van onderling evenwicht en samenhang. Het gaat immers om een integrale benadering. Voor deze visie gelden als grenzen van het estuarium bovenstrooms de sluisen bij Gent en de mondingsgebieden van de zijrivieren. Benedenstrooms de Westerschelde en haar mondingsgebied, inclusief de Vlake van de Raan en andere ondiepwatergebieden. De haven van Zeebrugge en de bijbehorende vaargeul Pas van 't Zand worden buiten beschouwing van de visie gelaten.

Het eerste product: de Situatieschets Korte Termijn

Begin 2000 is het eerste product van het project door de TSC vastgesteld: de Situatieschets Korte Termijn. De schets geeft de hoofdfuncties natuurlijkheid, toegankelijkheid en veiligheid van het estuarium weer en de daarin op korte termijn opgetreden veranderingen. Deze worden hier kort besproken. Daarnaast wordt aandacht besteed aan de andere functies: recreatie, infrastructuur, landbouw, visserij en zandwinning. De morfologische aspecten komen nadrukkelijk aan bod. Het zijn namelijk de morfologische effec-

ten van ingrepen als baggeren en storten die zeer bepalend zijn voor de natuurlijkheid, veiligheid en toegankelijkheid van het estuarium.

Over de *natuurlijkheid* is voor de korte termijn het volgende beeld te geven: de grootschalige inpolderingen liggen — op de mogelijke aanleg van de Containerterminal bij de Sloehaven na — achter ons. De erosie van slikken en schorren gaat door, evenals de achteruitgang van het areaal ondiep water. Dit als gevolg van de verdieping in 1997. De waterkwaliteit in de Zeeschelde verbetert, maar volledig ecologisch herstel is nog ver weg. Verontreiniging door diffuse bronnen blijft bestaan evenals de nalevering vanuit de sterk vervuilde waterbodem gedurende vele jaren. De wens is om de natuurlijkheid van het systeem te herstellen en zo mogelijk te verbeteren. Gezocht zal moeten worden naar een minimalisering van de bagger- en stortactiviteiten.

Over de *toegankelijkheid* zegt de Schets dat het estuarium met jaarlijks meer dan 200.000 vaarbewegingen tot de drukste vaarwegen ter wereld behoort. Verwacht wordt, dat de binnenvaart op de korte termijn zal verdubbelen en het aandeel grote containerschepen zal toenemen. Dit is mogelijk gemaakt door realisering van het 48/43/38 voet verdiepingsprogramma. Containerschepen met een diepgang van 11,6 meter (38 voet) kunnen nu getijonafhankelijk naar en van Antwerpen varen. Schepen tot 50 voet kunnen nu de haven van Antwerpen bereiken, zij het in twee tijen.

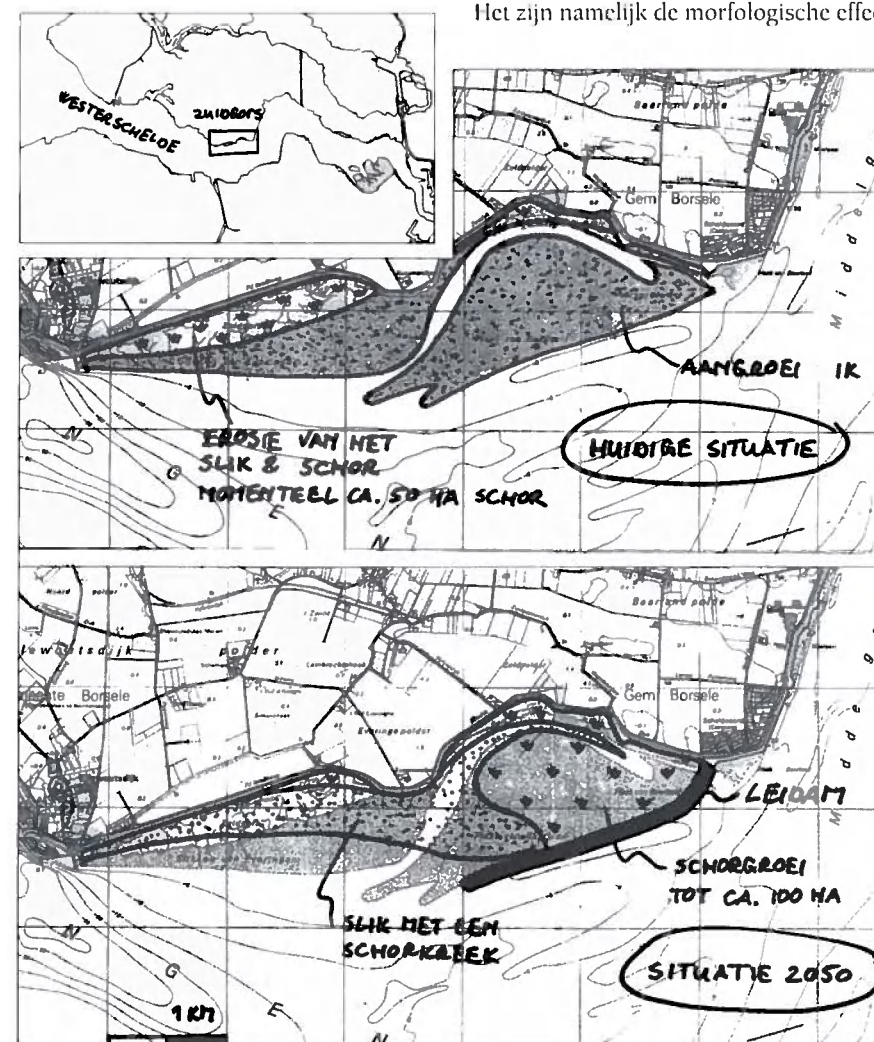
Er zit groei in het vervoer door containerschepen. Deze schepen moeten echter op een strikt tijdschema varen. Daarom leeft bij Vlaanderen de wens voor een volgende verdieping, waardoor ook schepen met een diepgang tot 14 meter (46 voet) getijonafhankelijk kunnen varen. Of dit mogelijk en wenselijk is zal onder andere in het kader van de LTV onderzocht worden.

Wat de *veiligheid* betreft: de dijken rond de Westerschelde zullen vanaf 2000 op Deltasterkte zijn. In Vlaanderen zal het Sigmapijn geactualiseerd zijn, waarbij wordt uitgegaan van een zo groot mogelijke veiligheid zonder aanleg van een stormvloedkering. Zowel in Nederland als in Vlaanderen ontstaat het besef dat aan steeds verdergaande dijkverhogingen een grens is.

Een nieuwe risicobenadering biedt mogelijkheden voor een gezamenlijk veiligheidsbeleid.

Morfologische aspecten

Met betrekking tot de morfologie is er binnen het Schelde-estuarium sprake van twee systemen: het Westerschelde-sys-

Figuur 1. Het Zuidgors en Baarland anno 2000 en hetzelfde gebied in 2050 als reactie op de aanleg van een leidam bij Baarland¹⁾.

*) Jon Coosen is projectleider Lange-termijnvisie Schelde estuarium en Kees Storm is projectleider Natuurcompensatieprogramma Westerschelde bij de afdeling Integraal Waterbeheer, RWS Zeeland.

¹⁾ Bij het ter perse gaan van dit artikel is de besluitvorming hierover nog niet afgerond.

401

- wordt en de uitvoering ervan door de verdragspartijen gebeurt;
- het dienen als forum voor informatie-uitwisseling. Enkele thema's die hier